

Núm. 3 | Octubre de 2006 | LLIÇÓ INAUGURAL DEL CURS 2006-2007 DE LA UOC

Aprendre a conviure

Per Mustapha Cherif

Filòsof i professor de la Universitat d'Alger

Presentació

Imma Tubella, rectora de la UOC

Contrapunt

Xavier Rubert de Ventós, professor de la UOC

Presentació

La primera condició per a la pau

Imma Tubella

No sé si algú s'ha preguntat mai si hi ha alguna intenció darrere la decisió de convidar una persona o una altra a les conferències inaugurals de les universitats. La veritat és que ho desconec. Jo només puc parlar de la meua. Per a mi la personalitat, el pensament i l'acció del professor Cherif, que es resumeixen en la seva obstinació militant perquè les cultures de la Mediterrània raonin i enraonin, són una metàfora clara del camí que m'agradaria que prenguéssin la UOC: diàleg, tolerància, obertura al món i reflex de la diversitat en el sentit més ampli; i tot això, com en el cas del professor Cherif, amb una forta dosi de calidesa i fortitud, compromís i entusiasme.

Sabem qui som, sabem on anem, i per això ens podem obrir al món i oferir plataformes de cooperació i diàleg sense perdre la nostra identitat en aquesta obertura ni apartar-nos del camí que se'ns ha assignat: oferir un ensenyament de qualitat proper a l'estudiant i que tingui presents les necessitats socials i culturals del nostre país.

Cherif en la seva conferència cita Lull, que va intentar entendre l'islam però que no ho va acabar d'aconseguir; ara bé, malgrat això, admira la seva acció dialogant en un moment en què les diferències se solucionaven amb la força de l'espasa. Tant de bo que avui l'entesa entre els pobles es fes a partir del coneixement i la paraula, aprenent a viure junts, aprenent a conviure.

L'Andalusia creativa i tolerant dels segles XI i XII, on els grans teòlegs dels tres monoteïsmes varen ser capaços de dialogar i conviure en llibertat, i el pensament i acció dialogant de Lull inspiren l'islam obert i tolerant de Cherif i els seus esforços per desfer malentesos i esbandir humiliacions. Ell intenta oferir una visió diferent d'uns pobles avui molt sovint associats a la immigració, és a dir, pobles arrencats del seu passat, de la seva història, de la seva dignitat, pobles fortament exposats al racisme, subdesenvolupats, que Jacques Berque, traductor de l'Alcorà i

professor del Collège de France, anomenava amb molt bon criteri «subanalitzats i subestimats (*sous-aimés*)»; subanalitzats i subestimats per aquests fabricadors de consens que són els mitjans de comunicació i per l'eurocentrisme de molts, massa, «intel·lectuals» i creadors d'opinió.

Sempre ens sorprèn reconèixer, descobrir, alguna cosa de nosaltres en pobles que fins a un moment donat ens eren estrangers, i quan llegeixo els esforços per articular el que és personal i el que és col·lectiu en l'obra de Cherif no oblidem que potser nosaltres, els catalans, ens hem sentit colonitzats i que també tenim una llibertat per retrobar i una identitat per reconstruir i per redefinir.

Modernitat dins l'autenticitat, deia Averrois; modernitat i tradició, diu Cherif: ambdós preocupats per la dialèctica entre l'ésser i l'esdevenir. Cherif ens diu que el futur dels pobles depèn de la validesa del sentit que atorguin a la relació amb «l'altre diferent».

I en la relació amb aquest «altre diferent» és fonamental aprendre a viure junts, perquè, com diu Joan Lluís Vives, també citat pel nostre conferenciant, en el seu magnífic tractat *Sobre la concòrdia i la discòrdia del gènere humà*, la primera condició per a la pau és la voluntat d'aconseguir-la.

I, ja que el nostre conferenciant ha citat Lull i Vives, detall que agraeixo especialment, jo voldria acabar amb una sura de l'Alcorà que penso que d'alguna manera ens dona una pista de la proposta de com s'aprèn a viure junts: «Si hem fet de vosaltres pobles i tribus, és amb la intenció de la vostra coneixença mútua». Alcorà, XLIX.13.

Imma Tubella
Rectora de la UOC

article

Lliçó inaugural del curs 2006-2007 de la UOC

Aprendre a conviure

Mustapha Cherif

Resum

El nou ordre mundial porta un camí erràtic que genera intolerància, injustícia i infelicitat. Aquesta situació s'ha de corregir des de tres dimensions diferents: la lògica, la justícia i el sentit. Cal obrir-se als altres pobles creant-hi relacions que superin les diferències i assoleixin uns valors universals comuns en què aquestes tres dimensions siguin tingudes en compte. La veritat no rau en un poble o en un altre, sinó en la relació que s'estableix entre ells. La lògica i el sentit, la raó i la religió, no són oposats, sinó que s'han de complementar, encara que sense confondre una cosa amb l'altra.

Segons l'autor, hi ha tres aspectes de la globalització que són especialment preocupants per la desestabilització que comporten a escala mundial. El primer és que la globalització va associada no tan sols a la secularització dels pobles, sinó també a la seva desespiritualització i pèrdua de valors. El segon aspecte desestabilitzador és la despolitització de la societat, ja que cada vegada ens regim menys d'acord amb els pobles i els individus que la formen i més segons els sistemes que governen els fluxos de capital. L'obstrucció de la possibilitat de pensar, i de pensar d'una altra manera, l'absència d'interculturalitat i d'interdisciplinarietat, la desvitalització de les ciències humanes i socials són el tercer aspecte pertorbador de l'ordre mundial actual.

En aquest context, les persones i els pobles sensibles, reflexius i raonables no poden cedir davant la deriva i el desordre mundial, ja que el que està en joc és ni més ni menys que el futur del món. En aquest sentit, els pobles mediterranis tenen un gran paper a fer en la creació d'aquest nou món en què uns pobles s'obren als altres i estableixen relacions harmonioses des del punt de vista de la lògica, la justícia i el sentit.

Paraules clau

justícia, sentit, diàleg, uniformització, modernitat, valors, interculturalitat

Abstract

The new world order is an unpredictable path creating intolerance, injustice and unhappiness. This situation must be remedied by means of three different perspectives: logic, justice and meaning. It is necessary to open up to other peoples, creating relationships that overcome differences, containing common universal values in which these three dimensions are taken into account. The truth does not lie in one people or another, but rather in the relationship between them. Logic and meaning, reason and religion, are not opposites, but should instead complement each other, although without confusing one with the other.

According to the author, there are three aspects of globalisation that are of particular concern due to the destabilisation that they involve in international terms. The first is that globalisation is associated not only with the secularisation of peoples, but also with their despiritualisation and loss of values. The second destabilising aspect is the depoliticisation of society, as we increasingly govern ourselves less in terms of peoples and the individuals who comprise them, and more according to the systems which govern flows of capital. The marginalisation of the opportunity to think – to think differently –, the absence of interculturalism and interdisciplinarity, and the decline in the human and social sciences are the third disturbing aspect of the present world order.

In this context, sensitive, thoughtful and reasonable individuals and peoples must not yield to the international lack of direction and disorder, as nothing less than the future of the world is at stake. In this regard, the Mediterranean peoples have a major role to play in the creation of a new world in which peoples open up to each other and establish harmonious relationships from the point of view of logic, justice and meaning.

Keywords

justice, meaning, dialogue, standardisation, modernity, values, interculturalism

Tots els pobles aspiren a la justícia, al progrés i a la pau. Tanmateix, el camí per a aconseguir-ho és llarg i difícil. Avui dia sembla que patim una greu crisi de referències, de valors i de drets. Les esperances que han fracassat com a resultat de la deriva del progrés i de la modernitat reflecteixen l'estat d'ànim en què es troba la humanitat. Ara bé, s'han aconseguit avenços decisius en força àmbits, principalment científics, tècnics i socials. No obstant això, les desigualtats, les fractures, la intolerància i la llei del més fort són omnipresents. Cada vegada hi ha menys gent feliç i més gent que pateix, agredida i perduda. Els fonaments de la felicitat o simplement del progrés es basen en tres dimensions fonamentals: la lògica, la justícia i el sentit. Si pel que fa al primer punt, la lògica, hi ha hagut avenços inestimables que han permès l'elevació de la condició humana, gràcies a la recerca en ciències de la vida, ciències exactes i tecnologia, en canvi, les mancances i les contradiccions pel que fa als altres dos punts, justícia i sentit, continuen essent importants. El saber modern encara té força feina per fer. Per tant, cal ser modest i humils i no imaginar-nos que som els únics que tenim les claus del progrés. L'estat del món contradiu les nostres pretensions. Com diu José Ortega y Gasset, «Avui dia l'home fracassa perquè no es pot quedar al nivell dels progressos de la seva pròpia civilització». Necessitem aliances i intercanvis.

Interpel·lem les persones que estan en possessió del saber i del coneixement. Quins són els valors, les referències i el sentit que cal donar a la vida? Quin és el projecte vàlid de societat en què la lògica, la justícia i el sentit són coherents i responen als desigs de la gent? Com aprendre a viure d'una manera equilibrada, conjunta, respectant les diferències? Atès que el món actual està marcat per la pèrdua de sentit, les injustícies, la violència cega, la complexitat, les contradiccions i una metamorfosi descontrolada, qui ens pot guiar? Pensar junts, treballar junts per a aprendre a conviure és un camí prometedor. Davant les incerteses i els riscos de l'existència, hem de començar de zero. Així, doncs, no hem de menystenir ni ignorar res, i menys encara el que ens permet elevar-nos cap a l'Obert i per l'Obert. Els debats entre filosofia i religió, raó i fe, especificitat i universalitat, modernitat i tradició, ens menen a la pregunta de la validesa de la veritat universal i de l'autonomia de la raó. Com posar-se d'acord sobre unes normes universals comunes i protegir-se de la influència dels mites i les il·lusions? Com viure raonablement? Com assegurar l'harmonia entre el passat i el present, entre la lògica i el sentit? És a dir, com aconseguir l'universal? L'universal és possible. Per exemple, la filosofia àrab i la teologia el van aconseguir fa temps, amb Averrois, Maimònides, Ramon Llull, Joan d'Àvila i altres dins la vida en societat, època que va tenir la seva esplendor a Andalusia, als regnes de Catalunya i Aragó, al Magreb, a Bòsnia, a Sicília, a Taixkent, a Mali i a altres contrades on la pluralitat i el dret a la diferència eren naturals. La necessitat de tractar de la qüestió de la relació i de l'obertura a l'altre, sense la qual no hi ha universalitat, és urgent. Ningú no té el monopoli de la

veritat. La política i, com a conseqüència, la relació amb l'altre diferent dins la Ciutat han mantingut l'atenció del pensament, d'una manera singular, per buscar la veritat per mitjà del debat i dels intercanvis. D'Aristòtil —«L'home feliç necessita amics»— a Averrois —«L'home necessita l'altre per a adquirir la virtut. És per això que és un ésser polític per naturalesa»—, el pensament meditatiu ha emfasitzat la importància del diàleg, la coexistència, el vincle entre els dos nivells, el particular i l'universal, la relació amb l'altre diferent. A l'Islam, pel testimoniatge, la *schahada*, el musulmà és un testimoni entre els altres éssers humans; no es pot negar a viure amb els altres; és la condició de validesa de la fe durant tota la vida. És un compromís, una responsabilitat, una marca d'incondicionalitat que comença amb la negació i el refús (*la*) de totes les actituds d'intolerància, de tancament, d'idolatria i de referències relatives. Fa temps, partint d'aquesta base, pensadors àrabs clàssics es van preocupar de qüestions de sentit i de justícia. Es tracta d'obrir horitzons, per acollir el tot Altre i l'altre. Així com ho van fer els pensadors catalans, andalusos i altres pensadors de les belles regions de la península Ibèrica, els quals van intentar tenir en compte la qüestió de la justícia i del sentit, com Joan Lluís Vives i Miguel de Unamuno. Pel que fa a la fidelitat en l'obertura a l'altre, avui dia podem afirmar que no comprendriem res de la vida si oposéssim o confonguéssim la raó i la religió, un mateix i l'altre, el sentit i la lògica, l'igual i el diferent. Oposar sense matisos, confondre sense límits: això sí que no és objectiu ni moderat.

Grans pensadors àrabs, com Averrois, van afrontar el problema de la ciutat política, interessant-se només per la metafísica i alguns temes de moralitat ideal sense conseqüències directes sobre el problema polític i ètic de la relació amb l'altre. «La interpretació veritable», ens diu Averrois fent al·lusió a un verset de l'Alcorà, «és la missió que es va encarregar a l'home». L'exercici de la raó és inevitable, ens cal escoltar l'altre, entendre les altres cultures. Poques vegades la veritat rau només en A, o en B, sinó que ho fa en el vincle i la relació entre A i B. La diferència, la distància i la relació són els conceptes que exigeixen l'exercici del pensament, una lectura susceptible d'ajudar-nos a entendre el sentit de la humanitat que és una i del nostre destí plural. Per això l'Alcorà, per exemple, no solament és destinat al creient, al musulmà, al monoteista, sinó a l'Home, a l'ésser humà; l'objectiu no és ambigu: afecta tota la humanitat. Sense la relació amb l'altre, la vida perd el sentit. Per això la paraula final de l'Alcorà és *Nass*, la humanitat, la gent. Avui dia, el problema rau en el fet que les interpretacions ideològiques i tancades de la revelació contradiuen el sentit del text. Igual que la filosofia grega és cada vegada més marginada per qüestions comercials i de poder. És a dir, que no dominen ni la vida en el sentit espiritual i abrahàmic ni la vida en el sentit humanista i filosòfic. Es planteja la qüestió de reprendre una reflexió sobre el sentit de la vida, oberta, coherent i justa, recerca alhora lliure i respectuosa del dret a la diferència.

Averrois va demostrar la necessitat de reconèixer que el fet de pensar no havia de patir cap límit previ i, alhora, que la relació amb els altres diferents era la condició inevitable de la recerca de la veritat: «El nostre deure hauria de ser començar per l'estudi, i el deure d'aquell qui continua, demanar ajuda a l'anterior, tot això fins que arribéssim a un coneixement perfecte [...]. No hi ha dubte que tenim el deure d'ajudar-nos en el nostre estudi del que han dit sobre aquest tema els qui l'han estudiat abans que nosaltres, pertanyin a la nostra religió o no [...]. Només cal que compleixin les condicions de validesa». La globalització, que és uniformització i imposició d'un únic model sense forma, planteja el problema de la validesa universal. Hem de retrobar un universal comú, una nova civilització que avui dia no tenim. Les condicions de validesa, d'accés a l'universal encara són, avui dia, el problema dels problemes. Per a comprendre la qüestió de la relació amb l'altre, de l'estranger, de la diferència de valors, de noms i de llocs de cadascú, el pensament modern hauria de preocupar-se per delimitar la qüestió de la validesa universal i, així, sobrepassar els antagonismes produïts per les diferències entre les civilitzacions, les cultures i les religions. Per a tractar el tema de la relació entre filosofia i religió, no solament hem d'intentar posar-les d'acord, com la tradició i l'orientalisme repeteixen. Sobre aquest tema hi ha un moment important del pensament oposat a la dificultat de la validesa de la veritat: «La veritat no pot ser contrària a la veritat; hi està d'acord i testimonia a favor seu», proclama Averrois. L'accés a la veritat universal exigeix una mena de compareixença davant l'altre, el mateix, el diferent. No és universal qui vol. El pensament de l'obertura qüestiona els qui imposen condicions, practiquen el tancament, l'oposició i el refús, i els qui es complauen en una suposada conciliació que no assumeix la coherència universal. Els termes decisius, com diu Averrois, són els verbs lligar, unir, relacionar (*wasl*), distingir i separar (*fasl*). Es tracta de relacionar, de distingir sense oposar, o d'unir sense confondre, l'altre i jo, el que és temporal i el que és espiritual, la raó i la fe, tot el que dins l'articulació pot tenir sentit per a arribar a una forma d'incondicionalitat que reconeix que necessito l'altre, i no nega que ningú tingui el monopoli de la veritat. Restava evidentment no ser ostatge de l'altre. Així, doncs, practicar l'obertura a l'altre i la vigilància.

L'acte de pensar té per objectiu conscienciar-nos d'aquests moviments simultanis d'obertura a l'altre i posar en relació per a obtenir una perspectiva objectiva. El pensador objectiu només pot considerar que obrir-se a l'altre sense condicions prèvies és la manera adequada de conèixer els individus: per mitjà de l'obra d'art, coneixem l'artista. Es tracta de permetre que cadascú sobrepassi els límits i les condicions imposades per la subjectivitat i els egoismes cecs. El pensament objectiu convida al coneixement racional, raonable, sense pretensions desmesurades, perquè els humans corresponguin, en la mesura del que és possible, al que se'ls demana. Ens cal el pensament objectiu, meditatiu i no calculador, el qual, més que mai, està d'actualitat. Ens pot aj-

dar a plantar cara a la dificultat complexa de com conviure de manera responsable.

Raonar no és abdicar o renunciar al misteri. És tot el contrari, acceptar el risc de viure, la raresa de la vida, de manera responsable, creant el vincle. Una raó que no és acollidora, que no crea el vincle, contradiu, d'una banda, el que demana la raó i, de l'altra, els valors de l'esperit. D'Aristòtil a Heidegger, passant per Averrois i José Ortega y Gasset, el pensament meditatiu es va preocupar de mantenir viu un punt de contacte entre la raó i la fe, sense confondre-les mai. Es tractava d'unir la singularitat, la diferència i el mateix; la fe com a acte de confiança i l'acte de raonar com a risc que hem de córrer per a assumir la vida. En aquesta època fosca, en què es vol posar l'accent en la propaganda del xoc, aïllar-nos, oposar-nos per defugir els problemes de fons, aprendre a conviure depèn de la nostra capacitat de pensar de manera conjunta. N'hi ha que, per por de la desraó, s'estimen més confiar només en la fe i d'altres, per por de l'obscurantisme i del fanatisme, refusen el punt de vista de la fe i només confien en la raó. En aquest temps de desorientació, ens cal tornar al diàleg, al debat i al respecte a la diferència. El punt central rau en el fet que ens cal reconèixer que la llibertat és el fonament de l'existència. No hem de creure que fer tot el que volem, sigui el que sigui, és la llibertat. La funció del saber i del coneixement és ajudar-nos a tenir un comportament que condueixi a la responsabilitat i a la plenitud i no a atzucacs i a ruptures de tots els vincles, amb el pretext de l'emancipació. També ens cal reconèixer que és necessari no confondre les diferents dimensions de la vida, la privada i la pública, l'espiritual i la temporal, l'específica i la general. Cal distingir-les. Tanmateix, també cal comprendre que no les hem d'oposar, fins al punt de desequilibrar la vida. Per consegüent, és necessari fer un balanç. Quines són les desviacions, els reptes i les incerteses que ens cal dominar i denunciar per a mirar de difondre nous conceptes i nous horitzons per al futur? Quins són, doncs, els riscos i les oportunitats de la crisi de valors, la deriva de la modernitat i de la globalització que in-flueixen el nostre futur?

En primer lloc, pel que fa a l'àmbit del sentit de la vida i de la mort, el primer punt inquietant és d'ordre espiritual. Per als qui s'adhereixen a un tipus de lectura que deixa lloc als valors de l'esperit o al sentiment religiós de la vida i de la mort, la globalització deixa de banda la vida. L'espiritualitat ha sortit de la vida, tot i el retorn aparent de les reivindicacions religioses, expressades sovint mitjançant formes retrògrades i amb regust de passat. Cada vegada hi ha menys vincles possibles entre la concepció del subjecte o del ciutadà modern que implica la globalització, d'una banda, i el sentit de la vida religiosa a què sovint els pobles monoteistes, i els musulmans en concret, estan aferrats, de l'altra. Òbviament, no és la fi del món, però és la fi d'un món i ens cal comprendre'l i assumir-lo per a intentar inventar-ne un altre que eviti qualsevol tancament i idolatria. La globalització del capitalisme produeix una laïcitat ultrancera; es qüestionen

la pràctica de la religió i els valors espirituals abrahàmics. Ja no són les referències morals les que governen el món, com ha passat, durant segles, en el monoteisme, sinó una racionalitat sense sentit. En aquest ambient d'esgotament, sense arrels ni fonaments, és cert que proliferen pretesos grups religiosos, fanàtics i identitaris, que s'esforcen per expressar-se d'acord amb la ciència i, a vegades, influeixen la ideologia neoliberal dominant: però tot això es fa dins d'una mena de buit en detriment de la moral, de l'autèntica espiritualitat i de l'humanisme. L'harmonia, la coherència, la complementarietat entre les creences i la vida, les relacions obertes al temps i a l'espai, al més enllà del món, a l'invisible, al misteri de la vida, semblen allunyar-se cada dia una mica més. La secularitat, és a dir, la distinció entre els diferents sectors de la vida, temporal/espiritual, públic/privat, natura/cultura és un pas obligat, una oportunitat real per a alliberar-se, una forma de conducta compatible amb els valors espirituals veritables; per a accedir al progrés i a l'universal modern. En canvi, la separació radical, la ruptura definitiva, la marginació dels valors religiosos, l'oposició entre la lògica de la raó i el sentit espiritual poden crear un desequilibri fonamental en l'ésser humà, que condueix a la pèrdua de l'espiritualitat, a la deshumanització, a la desorientació, a la dificultat d'afrontar les tensions, de dominar la relació amb un mateix, amb l'altre, amb el món. La dificultat s'agreuja quan, per reacció, per por del canvi i per temor d'una activitat il·limitada de la raó, alguns esperits simples, temptats pel tancament, confonen els dos nivells de la lògica i del sentit. Al contrari, es tracta de distingir sense oposar-los ni confondre'ls, la raó i la fe, la lògica i el sentit, el fet cultural i el fet natural, el que és temporal i el que és espiritual. La situació ens obliga a repassar els vincles entre les diferents dimensions de la vida. La globalització no solament no es preocupa de la qüestió del sentit ni dels valors culturals i religiosos, sinó que també intenta invalidar totes les cultures, totes les religions i totes les ideologies —no s'estalvia res— creant-ne de pràctiques sense efecte amb el pas del temps. En aquest mateix punt és on la realitat és cruel i on es perfilen fortes amenaces, però també la possibilitat de qüestionar-les. Els musulmans, per exemple, tot i ser, contradient els prejudicis, d'origen secular i pobles de terme mitjà, per essència, per natura, intenten resistir a la ruptura, a la dicotomia, a l'oposició entre el que és temporal i el que és espiritual. Els musulmans entenen la marginació dels valors espirituals, procés de caire fàustic, com una deriva de la modernitat i la globalització. Ni confusió ni oposició, aquest és el repte que els éssers preocupats per l'equilibri i aferrats als valors de l'esperit no volen perdre de vista, ja que l'ésser musulmà, per exemple, no és un simple tipus antropològic, ni una simple humanitat natural. Disposa de valors que li han permès viure, durant més de mil anys, més o menys d'acord amb la seva essència: una capacitat per a fer història, una historicitat veritable, i no solament una mena d'història natural. L'islam ha produït sentit científic, objectiu i teòric; en altres paraules, ha contribuït

a orientar la humanitat vers la veritat. Avui dia, la globalització no és solament la secularització com a moviment positiu, sinó la manca d'espiritualitat, la pèrdua de significat del món i de la vida. Això planteja un problema a tots els creients del món, i en particular als musulmans aferrats a un sentit espiritual de la vida. No hem de confondre les accions polítiques arcaïques o criminals dels qui actuen en nom de l'islam, règims o grups, quan de fet són l'antiislam.

En segon lloc, en l'àmbit polític, el problema de la modernitat tal com es viu avui dia i la globalització, és el fet que el cos social essencialment es percep com un cos productiu, sotmès als únics interessos dels posseïdors de capital. Aquest risc de despolitització de la vida no té precedents: torna a posar sobre la taula la possibilitat de fer història, de ser un poble responsable en el sentit noble de la paraula, és a dir, capaç de decidir, de resistir en nom de la llibertat, de tenir les seves raons i de tenir raó, de donar força i realitat a un projecte de societat escollit després d'un debat. De fet, en el món desenvolupat, i malgrat les aparences, els debats democràtics, la legitimitat de les institucions, el predomini dels drets humans, la lliure empresa, la proliferació de normatives jurídiques, fins i tot a escala supraestatal, la possibilitat d'existir com a pobles i ciutadans responsables i lliures, participant en la recerca col·lectiva i pública de la justícia, de la bellesa i de la veritat, sembla cada vegada més hipotecada i problemàtica. El futur depèn cada vegada menys de la decisió de cada ciutadà, i cada vegada més dels sistemes que controlen els capitals. Centres de decisions llunyans trien en lloc de la gent afectada. Aquests canvis són tan importants que sens dubte ens equivocariem si, examinant l'estat de les llibertats al món, no hi veiéssim la raó principal de situacions socials com l'atur, però també la permissivitat, el laxisme, l'excés de llibertats, el llibertinatge, el liberalisme i les perversions de tota mena. El que passa és que, encara que la democràcia és «cadascú fa el que vol», el resultat pot inquietar-nos i plantejar un greu problema. Som conscients que topem amb el caràcter especialment problemàtic d'aquestes qüestions. El món dominant és el del mercat, i no pas el dels valors humans, culturals o espirituals. L'hegemonia esdevé la de la llei del més fort i del més ric. Els moviments que busquen una altra globalització i més justícia, autonomia, de la seva regió o persona, són conscients de les injustícies i dels desequilibris. Si la democràcia és efectiva a Occident, quin sentit té si la llibertat, els drets i el saber no són compartits en les relacions amb altres pobles? La llibertat compartida és la fita de la vida a la Ciutat del món. A la globalització i a les relacions internacionals encara els queda molt per arribar a ser democràtiques. La conseqüència és que no tenim existència política ni en el sentit grec ni en el sentit espiritual. Més enllà de les incerteses, la qüestió del dret com a referència fonamental en les relacions humanes i entre els pobles torna al primer pla de la vida. Hi ha un repte que cal superar, perquè és en la percepció del risc que pot créixer el que salva. La globalització que despolititza, que imposa la llei del més

fort i nega les responsabilitats ens obliga a revisar els nostres sabers, els nostres coneixements i les nostres referències. Múltiples interferències pertorben l'aprenentatge de la convivència, les quals hem de neutralitzar i superar.

En tercer lloc, en el camp del saber i del coneixement, pròpiament dit, el tercer aspecte inquietant de la deriva del desordre mundial actual i de la globalització és el fet que qüestiona la possibilitat de pensar i de pensar d'una altra manera. De fet, avui dia, la possibilitat de pensar lliurement ja es veu reduïda per raons conjunturals a força països del sud. Però la globalització, que es defineix pel seu caràcter tecnicista, antireligiós i capitalista, intenta dominar tots els aspectes de la vida per l'explotació dels resultats de les ciències exactes, considerades les úniques que són pertinents per a la lògica del desenvolupament. Malgrat la floració de les arts i la cultura, aquestes joies d'Occident, el saber modern privilegia, com a eines del coneixement, la tècnica, les matemàtiques i les seves aplicacions, i les fa servir a mercè de la lògica del mercat. Això provoca la marginació progressiva del pensament, de la crítica objectiva i de la pluralitat, vitals per a corregir la manca d'horitzó, els desviaments i les incoherències, per a decidir lliurement els objectius de la recerca i donar forma a l'existència i al món. La desvitalització o la recuperació de les ciències humanes i socials, l'absència d'interculturalitat i interdisciplinarietat, la feblesa de les traduccions de la cultura de l'altre són el reflex d'aquesta marginació. En un passat recent, el feixisme, el nazisme, la Segona Guerra Mundial, l'estalinisme, el gulag i el colonialisme; avui dia, les noves formes de dominació basades en la llei del més fort, l'absència de drets al servei de centres de poder l'objectiu dels quals és tenir tot el món sota control, fet i fet, el terrorisme dels poderosos, però també el terrorisme dels fanàtics i dels febles. Són accidents de la trajectòria del món modern o bé són així per naturalesa? Fins i tot, encara que no es pugui reduir tot al sentit, avui dia poques activitats ofereixen un horitzó de lògica, justícia i sentit. El treball de la raó que, tanmateix, és la clau que permet anar més enllà de la simple supervivència, no sembla que afavoreixi gaire l'obertura i el respecte a la diferència. La dominació dels diners i la ignorància semblen més forts. Aprendre a conèixer ha de començar per l'interconeixement.

No és necessari afegir una estrofa a la queixa sobre la decadència, sobre la crisi, sobre la deriva; malgrat els progressos evidents, el desordre del món modern és aclaparador. La globalització que impedeix que ens coneguem veritablement i que acceptem la diferència, malgrat els progressos de les noves tecnologies, deshumanitza i és totalitària. Així, doncs, demana una mobilització total, encara que aquest totalitarisme ja no es presenti amb la forma brutal d'abans. Es tracta d'adaptar tots els sistemes —educatius, culturals, socials— a les necessitats úniques de les empreses comercials i en benefici d'una minoria: «El procés infinit de creixement de la producció ja ha passat el límit més enllà del qual ja no pot dissimular la necessitat de totalitat

que li és inherent», ens diu un filòsof de manera molt encertada. Globalització, totalització: estem capficats en aquest procés; tots som fràgils i incompresos davant les responsabilitats. L'individu modern ja no sap com fonamentar la validesa dels seus actes i dels seus projectes; tampoc no sap actuar davant els esdeveniments, fer-se entendre, decidir el seu futur, verificar el que és bo i útil per a ell i per a la seva societat. Desraó, despolitització, desespiritualització, tres cares del no-món o d'un món sense horitzó que es perfila. Solitud dominant, solidaritat real absent. Assistim impotents a situacions incontrolades i injustes.

Tanmateix, un ésser assenyat ha de viure segons la seva consciència, ha de cercar les justificacions fonamentals, el raonament, l'acte de pensar, la relació amb l'obertura i amb l'universal. Per culpa dels riscos de la deriva de la globalització i de les reaccions cegues de tancament en nosaltres mateixos, ens cal mantenir el rumb sobre les oportunitats i el futur, actuar conjuntament, i no separatament, dialogar per reinventar en tots els àmbits noves articulacions i síntesis inèdites. Un dels avantatges de la globalització és que posa al descobert totes les nostres accions, tant les bones com les dolentes, les posa a la vista i en coneixement de tothom; és un avantatge que ens ha de permetre no il·lusionar-nos més ni fingir la neutralitat, sinó practicar l'autocrítica i pensar allò que no s'ha d'hipotecar per endavant, el futur. La situació no té precedent, és la immensitat, l'imprevisible que mena els nostres destins. És veritat que el món modern ja no ens permet extreure el sentit de la història, com passava abans; l'alliberament de l'existència, en aquesta època obscura, es produeix d'una manera terriblement arriscada: hem d'assumir tot això, perquè encara podem decidir que el temps que vivim és el nostre i que mai no està determinat, que no pertany ni a una tradició tancada, ni a una autoritat central ni al mercat-món. A partir de l'espai euromediterrani, on es decideix el futur del món, pot néixer una xarxa de xarxes, una associació d'associacions, fins i tot informals, d'investigadors i d'agitadors de consciència. La globalització, gràcies a les noves tecnologies de la informació, també ens ofereix la possibilitat de crear nous vincles, de relacionar-nos amb tots els qui cerquen la justícia i intenten trobar el bé i la veritat de manera pública i comuna. Pensadors, intel·lectuals, practicants de tot el món poden treballar junts, perquè el diàleg sigui fonamental, perquè la inquietud es transformi en esperança i perquè el regne de la quantitat, del benefici pel benefici, del nou canibalisme, del plaer a qualsevol preu, o del fanatisme i del racisme, no venci la vida. La Universitat Oberta de Catalunya, com altres institucions similars, és una finestra oberta al món, un pont que ningú no pot destruir.

Ja no som a l'època de «Proletaris d'arreu, uniu-vos!» ni de «Creients de totes les religions, lluiteu!», idees que encara ens poden ser útils, sinó en una època amb un denominador comú tan simple i vital com sigui possible: «Gent d'arreu, preocupats per la llibertat, la justícia i el sentit, sigueu solidaris!». Encara que inquiet, però essencialment humans, assedegats de saber,

oberts a la vida i a la generositat, no podem defallir, és a dir, tancar-nos en una única idea. És que el poeta no ens exhorta a viure d'acord amb «el dur desig de durar»? I Ibn Arabí, el mestre de la il·luminació, a difondre als nostres éssers perduts o dubtosos: «Oh, tu que cerques el camí que mena al secret, recula, car tot el secret es troba a dins teu».

Mediterranis, persones humilment aferrades a la reflexió, a la raó raonable, ciutadans del món hereus de «l'esperit de Catalunya

i Andalusia», ens hem de negar a admetre que ha arribat l'hora del silenci. El perill més gran és el cansament. No és massa tard per a estar a l'altura de l'exigència, per a pensar i aprendre a conviure. Nosaltres tenim l'orientació; no pertany a cap geografia, a cap ideologia, a cap frontera, és la nostra voluntat serena, la nostra força insuperable: l'obertura a l'altre.

Citació recomanada:

CHERIF, Mustapha (2006). «Aprendre a conviure». *UOC Papers* [llicència inaugural en línia]. Núm. 3. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].
<<http://www.uoc.edu/uocpapers/3/dt/cat/cherif.pdf>>

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement–NoComercial–SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca/>

Mustapha Cherif

Filòsof

Professor de la Universitat d'Alger
mustaphacherif2002@yahoo.fr

Doctor d'Estat en Filosofia i Lletres, Mustapha Cherif és un pensador algerià de cultura universal, figura capdavantera de la nova generació d'intel·lectuals que es preocupen per contribuir a la *convivència* i unir autenticitat i progrés. Cherif és professor de la Universitat d'Alger; professor de l'Institut d'Estudis Diplomàtics i de Relacions Internacionals; rector i fundador de la Universitat de Formació Contínua; professor visitant del Collège de France, París (2004); exministre d'Ensenyament Superior i ambaixador d'Algèria al Caire.

Mustapha Cherif és autor dels llibres següents:

L'Islam, tolérant ou intolérant? París: Odile Jacob, 2006.

Traité d'amitié algéro-français, un précurseur, Jacques Berque (amb Jean Sur). París: Mettis, 2005.

Islam et modernité. El Caire: Dar el Shourouk, 1999 / Alger: Enag, 2000.

L'Islam à l'épreuve du temps. París: Publisud, 1991.

Culture et politique au Maghreb. Alger: Maghreb Relations, 1989.

Islam Occident, entretien avec Jacques Derrida. París: Odile Jacob [en premsa].

Pàgina web personal:

www.mustaphacherif.com

Contrapunt

Xavier Rubert de Ventós

Penso que la cultura es podria definir com la *deferència envers la diferència*, com la capacitat de respectar creences o experiències diferents de les nostres; sense pretendre negar-les, certament, però tampoc assimilar-les fins a fer-ne «visions parcials» d'una Veritat majúscula que nosaltres –en línia directa amb Déu o amb qui sap què– posseïm en exclusiva. La lliçó inaugural de Mustapha Cherif és un emocionant al·legat a favor d'aquest sòl únic, mític, del qual sorgeixen la fe i la raó que els ideòlegs d'un costat o l'altre –musulmà o cristià– han volgut segmentar i que podem recuperar amb el diàleg –i només amb el diàleg.

Per començar se m'acudeixen dues postil·les que, des del nostre propi país, podríem fer al discurs de Cherif:

1. Que en català diem *parlar o enraonar*, posar en comú les raons. Així resulta que el diàleg proposat per Cherif ja és inscrit –semantitzat– en la nostra pròpia llengua.
2. Que una manera bella i precisa de traduir el missatge de Cherif està encapsulada en un proverbi d'Antonio Machado:

¿Tu verdad? No, la verdad,
y ven conmigo a buscarla.
La tuya, guárdatela.

És cert, com Cherif suggereix, que des de Lull fins als grans pensadors musulmans del segle X al XIII (al-Farabi, Avicenna, Averrois, al-Gazzali) presenciem un enorme esforç per cosir fe i raó, mitos i logos, sensible i intel·ligible. I és curiós observar com Habermas, un filòsof típicament modern, proposa continuar aquesta lluita per la unitat avui.

«Si es nega o s'exclou l'interjoc i l'articulació entre l'esfera cognoscitiva, l'esfera pràctico-moral i l'esfera expressivo-estètica –diu–, serà molt difícil superar la codificació social mitjançant el nexa unilateral de la vida a una d'aquestes esferes intel·lectuals que, com que ja són d'una altíssima especialització, inclouen d'alguna manera la coerció social».

Vet aquí una significativa concordança entre Habermas, el papa Benet XVI i el mateix Cherif en l'apel·lació comuna a una Veritat no escindida com a defensa davant l'anomenat «fonamentalisme laïcista»; un fonamentalisme per al qual el pas d'allò weberian de la legitimació teocràtica a la legitimació burocràtica seria bufar i fer ampolles:

la raó i la fe, públic i privat;
ben separats, i tot arreglat.

Amb la qual cosa s'oblida, penso, que la raó no es pot deslliurar tranquil·lament del mite o de la creença precisament perquè, com va intuir Henry Bergson, no són *anteriors* a la raó sinó que van sorgir *a partir d'ella*: com a reparació del buit en què quedava l'animal més *sapiens* del compte amb el sentiment d'una angiosa, deseparada i insolidària consciència individual.

Estic d'acord, doncs, que no ens podem acontentar amb el liberalisme autosatisfet, amb *l'opinió líquida* que s'emmotlla a tots els temps i mitjans que la vehiculen... Però penso que tampoc no ens podem instal·lar en la *sòlida estúpida* d'un dogmatisme que mai no es deixarà agafar desprevingut i que, incapaç de desenvolupar aquella deferència envers la diferència, avui amenaça d'acabar de polaritzar les opinions i demonitzar la dissidència fins a dinamitar el món sencer.

Perquè hi ha un tema, penso, en què la generosa proposta de Cherif (i de Machado) es fa especialment difícil de materialitzar. Es tracta del diàleg entre els qui, d'un costat, creuen que és la llibertat la que ens pot conduir finalment fins a la veritat; que el pluralisme i la «falsació» popperiana són el camí inexcusable de tota certesa no dogmàtica; que el més preciós fruit de la democràcia consisteix en el reconeixement, com deia E. Nicol, que «l'única veritat política és la pluralitat de les veritats polítiques» (això d'un costat); i, de l'altre, els qui creuen que «la veritat ens fa lliures», i que el promiscu mercat de les opinions d'avui dia no fa sinó legitimar l'opressió dels pobres i «el llibertinatge, la

permissivitat i altres perversions d'aquesta mena», a les quals, segons Cherif, ens condueix inexorablement la moderna *ratio-nalitat coupée du sens*; aquesta dicotomia a la qual s'enfronten valentament tant el cristianisme com l'islamisme ortodoxos...

...Però és sempre bo, em pregunto jo, superar l'escissió entre fe i raó, veritat i vida, sensibilitat i enteniment, sabers i creences, ètica i estètica, públic i privat? És sempre saludable mirar de recuperar la seva mítica «unitat originària» fins a reunir una altra vegada –com en un *fascio*– aquests germans separats, aquests fills pròdigs del mite que són la ciència, la moral, la religió o l'art?

Jo entenc que totes les formes modernes de fonamentalisme o de terrorisme (i em refereixo tant a l'institucional i poderós com al popular i freturós), que totes aquestes formes tenen com a base comuna la pretensió de superar la nostra modernitat escindida mitjançant la recuperació voluntarista d'un ordre social orgànic i integrat. I entenc també que l'intent de conciliació que tan valentament proposa Cherif s'ha de basar en una comprensió diferent (i en una valoració positiva) d'aquesta modernitat plural, excèntrica, inorgànica i desarticulada.

I, tanmateix, continuo pensant que una actitud política alternativa només es pot basar en una diferent comprensió i valoració d'aquesta modernitat plural, excèntrica, desarticulada i inorgànica. Una comprensió que estableixi i reconegui: 1) l'*existència* d'aquesta diversitat i desarticulació com a tret característic de la nostra condició; 2) el *valor* que això té i les noves possibilitats que aquesta diversitat ofereix, i 3) la *necessitat operativa* o funcional –mai substantiva o estructural– d'una certa coherència «mítica» que, sense pretendre negar o superar aquesta escissió, sinó tan sols trobar-hi l'ajustament, busqui si més no el seu equilibri i viabilitat.

Esperant que un Kant o un Averrois moderns ens orientin en aquest difícil camí, el missatge de la lliçó inaugural de Cherif és un estimul que la UOC agraeix i hi posa totes les esperances.

Xavier Rubert de Ventós
Professor de la UOC